

1. Instrumenti nacionalne moči

Instrumenti nacionalne moči so sredstva, ki so na voljo državam, da v medsebojnih odnosih z vplivanjem ali prisilo uresničujejo svoje nacionalne interese.

V tradicionalnem pojmovanju ločimo instrumente ekonomske, vojaške, diplomatske in informacijske moči. Za popolnejše razumevanje nacionalne moči je treba upoštevati še nekatere instrumente oziroma attribute. To so velikost in kakovost prebivalstva, socialno-kulturni in ideološki instrument, moralna moč, geostrateški položaj države ter naravni viri, ki jih ima na voljo država. Kombinacija uporabe vseh desetih, kar je odvisno od okoliščin s poudarkom na posameznem instrumentu in z različno intenzivnostjo, od mehke do trde oblike uporabe, omogoča doseganje stabilnosti, dolgoročne varnosti, svobode, demokracije in ekonomske prosperitete (Kotnik v Furlan, 2012, 11–20).

2. Uporaba instrumentov nacionalne moči ob osamosvojitvi Slovenije

Na primeru osamosvojitve Slovenije ugotavljamo temeljni pomen instrumenta kakovosti prebivalstva, ki je omogočal razvoj in uporabo večine drugih instrumentov nacionalne moči. Kakovost prebivalstva je namreč pogoj za socialno-kulturno in ideološko moč ter moralo, na podlagi katerih lahko nastajajo tradicionalni instrumenti moči.

2.1. Velikost in kakovost prebivalstva v povezavi s socialno-kulturno in ideološko močjo ter moralo Slovencev

Biti gospodar na svojem ozemlju je od nekdanje zavesti naroda. Dolgotrajnost želje po samostojnosti Slovenije je decembra 1990 pripeljala do plebiscita

z visoko udeležbo 93,2 odstotka volilnih upravičencev, od katerih je 95 odstotkov glasovalo za samostojno in neodvisno državo Slovenijo. Rezultati plebiscita so potrdili enotnost slovenskega naroda, voljo do življenja in ponos ter postavili temelj neomajnosti in visok moralni naboj za nadaljnje dejavnosti osamosvojitvenega procesa tako političnemu vodstvu kot vsakemu slovenskemu državljanu.

Demokratizacija političnega sistema v drugi polovici 80. let prejšnjega stoletja, ekonomska moč najbolj razvite republike v Jugoslaviji z osemkrat višjim družbenim proizvodom na prebivalca kot na Kosovu in neomajna volja do samobitnosti so pripeljali do trenutka, ko je slovenski narod spoznal, da je čas za samostojno pot (Mikelin: 1990, 121).

Jezik in kultura, ki sta preživela kljub majhnosti naroda, sta v času pred osamosvojitvijo dajala zagon ter notranjo energijo, ki se je kazala prek društva pisateljev in drugih intelektualcev ter vplivala na politične odločitve. Slovenska intelektualna elita je že sredi 80. let prejšnjega stoletja dejavno razpravljala s srbskimi intelektualci in prišla do pomembnih spoznanj, ki so se pozneje ob osamosvajanju potrdila, in sicer ozemeljske zahteve Srbov v Bosni in Hercegovini ter na Hrvaškem in nezainteresiranost za slovensko ozemlje.

Demografska in geografska omejenost Slovenije sta dejavnika, ki sta na prvi pogled omejujoča in kažeta na šibkost Slovenije kot države, vendar sta jezikovna in narodna homogenost z 90 odstotki na zaokroženem nacionalnem območju kljub relativni majhnosti države očitni prednosti, ki sta pomembno prispevali k narodni samozavesti in trdnemu stališču glede osamosvojitve. Uradni slovenski jezik je na tem ozemlju že od leta 1918. Slovenija je imela leta 1991 razvejano mrežo šol in kulturnih ustanov, univerzi, Akademijo znanosti in umetnosti ter dobro razvito gospodarstvo.

Kljub relativni majhnosti slovenskega prebivalstva navedeno prikazuje njegovo visoko kakovost ter socialno-kulturno in ideološko moč, ki so temelj za razvito gospodarstvo ter posledično ekonomsko moč.

2.2. Ekonomska moč Slovenije

Očitna ekonomska moč, katere nosilec je bila v Jugoslaviji poleg Hrvaške predvsem Slovenija, je bila eden izmed pomembnejših razlogov za osamosvajanje Slovenije. Po drugi svetovni vojni sta predvsem vpliv jugoslovanskega trga in pozitiven končni obračun povzročala vztrajanje oziroma zadovoljstvo z obstojem v Jugoslaviji.

Ves čas obstoja Jugoslavije je kot zimzelena ostala februarja 1926 v parlamentu takratne Jugoslavije izrečena ironična opazka nesporne avtoritete in vodilnega slovenskega politika iz časa med obema vojnama Antona Korošca: »Danes je država tako urejena, da Srbi vladajo, Hrvati razgovarjajo in mi Slovenci plačujemo.« (Lazarevič v Balkovec: 2009, 181).

Velika ekonomska moč je dajala zagon osamosvojitvenim zamislim, je pa ob blokadi jugoslovanskega trga in precejšnjih fiskalnih težavah takratne valute doživela razočaranje. Junija 1990 je vse več slovenskih podjetij poslovalo z blokiranimi računi. Marca 1991 je ob sprejemanju proračuna RS nastala »parlamentarna vojna« glede višine izdatkov za obrambo. Kljub zelo negotovim razmeram glede osamosvojitve so bile na eni strani močne sanje o popolni demilitarizaciji in nepotrebnosti izdatkov za vojaške namene, na drugi strani pa so bila vztrajanja, da je za plebiscitarne odločitve nujna tudi obrambna komponenta. Nastajajoča parlamentarna demokracija še neosamosvojene Slovenije je, čeprav ni imela časa za dozorevanje oziroma prehod iz zlomljenega socializma, že na začetku pokazala veliko razumevanja pomena vojaške moči kot instrumenta nacionalne moči. Pozitivni in negativni ekstremi v razpravah pri obravnavi vprašanja obrambe še nevpstavljenе države so na neki način omogočali uravnoveženje ter soglasje, obvladovanje pohlepa zagovornikov in ozaveščanje nasprotnikov izdatkov za obrambo. Na koncu je bilo upoštevano teoretično izhodišče, da vojaška moč podeli drugim instrumentom nacionalne moči resničen pomen za skupno moč države (Morgenthau v Kotnik, 2014).

Slovenija je leta 1990 v zvezni proračun le za potrebe Jugoslovanske ljudske armade (JLA) prispevala 857 milijonov ameriških dolarjev, leta 1991 pa je za JLA in TO skupaj namenila slabih 340 milijonov ameriških dolarjev (Janša: 1992, 96).

2.3. Vojaška moč Slovenije

Za zavarovanje osamosvojitve je bilo junija 1991 na voljo približno 15.200 pripadnikov Teritorialne obrambe in 8000 pripadnikov organov za notranje zadeve. Skupno je bilo torej približno 23.200 in 20.000 rezervnih pripadnikov TO ter 2000 pripadnikov za notranje zadeve, ki pa niso bili oboroženi (Janša: 1992, 143). V prvih dneh julija je število vpoklicanih pripadnikov doseglo 30.300 pri 90-odstotnem odzivu (Mikulič: 2006, 10).

JLA je imela v času napada na ozemlje Slovenije oziroma tik ob meji približno 32.000 pripadnikov JLA z zavidljivo lahko in težko oborožitvijo, predvsem pa z absolutno prevlado v zraku in oklepni tehniki.

TO je imela nekaj več kot 23.000 kosov pehotne oborožitve, 1000 kosov lahkega protiklepne orožja in nekaj deset protiletalskih raket ter protiletalskih topov. Kritično pomanjkanje sredstev zvez in pehotne oborožitve je bilo kljub embargu ublaženo s tajnim nakupom tik pred začetkom spopadov (Janša: 1992, 149–150). Ilegalno kupljeno orožje, predvsem lahko protiklepno orožje Armbrust, je imelo velik psihološki in moralni naboj za pripadnike TO. Prav tako je pomenilo močan psihološki dejavnik, ki je ob kombinaciji lažnih sporočil o tujih vojaških inštruktorjih, ki urijo pripadnike TO, negativno vplivalo na moralo pripadnikov JLA. Kombinacija dejstev, da je bila JLA v večini naborniška nacionalno mešana vojska, popuščanja motiva zaradi smrti vojakov, notranje razdvojenosti (prosrbska in projugoslovanska struja), vse več izstopov iz aktivne službe ter uspehi moralno precej močnejše TO (blokade tankovskih kolon, sestreljeni in poškodovani helikopterji), je vplivala na to, da je JLA kljub napovedim nekaterih generalov, da bo Slovenija poražena v nekaj urah, doživela vojaški poraz.

2.4. Nastajanje slovenske diplomacije

Oklicati samostojnost države oziroma celo pribojevati jo z vojaško močjo je eno, doseči priznanje mednarodne subjektivitete pa je drugo, prav tako zahtevno poglavje nastajanja države in težka naloga slovenske politike ter diplomacije, ki sta neuspešno poskušali doseči mirno ločitev z notranjepolitičnim dogovarjanjem o jugoslovanski konfederaciji ali mirni ločitvi že pred razglasitvijo samostojnosti.

Združene države Amerike so leta 1991 obljubljale selektivno ekonomsko pomoč jugoslovanskim republikam in vztrajno zagovarjale enotno Jugoslavijo. Podobno stališče je imela Italija. Avstrija je kljub prvotni naklonjenosti v začetku leta 1991 zaradi prošnje za vstop v Evropsko skupnost (ES) popolnoma spremenila odnos do vprašanja priznavanja Slovenije oziroma je sledila skupnemu stališču Evropske skupnosti, ki je zagovarjala enotno Jugoslavijo. Francija je na poskus osamosvojitve Slovenije gledala bolj kot igranje z romantičnimi željami in ne kot resen namen (Pesek: 1992, 511). Večina mednarodne javnosti je torej težnjam po samostojnosti Slovenije nasprotovala. Na osamosvojitveno slovesnost so prišli le štirje avstrijski in italijanski deželni glavar, kar je bil svojevrsten kazalec odnosa mednarodne javnosti do Slovenije in hkrati kazalec uspešnosti oziroma neuspešnosti slovenske politike in diplomacije v času pred osamosvojitvijo (Pesek: 1992, 518).

Doseči smo morali mednarodno priznanje, bili pa smo skoraj brez svoje

diplomatske tradicije (Rahten v Vidmajer, 2011). Pri vzpostavljanju zunanje politike je prevladovala kadrovska zasedba slovenskih diplomatov iz Jugoslavije, ki so si ob takratni politični eliti nove države začeli prizadevati za mednarodno priznanje.

Konec aprila 1991 je bil sprejet dokument Temelji strategije zunanje politike Republike Slovenije, ki je posredno opredeljeval tudi strategijo za mednarodno priznanje Slovenije, ni pa bila pripravljena samostojna strategija za mednarodno priznanje, kar bi mogoče v trenutku, v katerem je bila Slovenija, morala biti. Dober mesec pozneje je bil sprejet Zakon o zunanjih zadevah.

Leta 1991 so pomembno vlogo pri priznavanju Slovenije imele predvsem strankarske zveze posameznikov s podobnimi evropskimi strankami. Prav na podlagi tovrstnega sodelovanja med Peterletom in Kohlom je prišel eden prvih namigov iz Nemčije o naklonjenosti do Slovenije. Po prepričljivi predstavitvi srbskega vdora v monetarni sistem Narodne banke Jugoslavije je tudi od ZDA prišel prvi namig, ki je dajal slutiti, da bi tudi ZDA lahko spremenile svoje mnenje (Pesek: 1992, 511).

Med osamosvajanjem je bilo očitno dejavno delovanje slovenskih izseljencev po vsem svetu. Poleg njih so bili tudi številni mednarodno uveljavljeni posamezniki, na primer slikar Zoran Mušič, ki je kot osebni prijatelj takratnega francoskega predsednika pomembno vplival na njegovo mnenje o samostojni Sloveniji.

Začetna neprepričljivost se je po vojni za samostojnost obrnila v pozitivno smer in se pokazala v razmeroma hitrem priznanju mednarodne subjektivitete Slovenije.

2.5. Geostrateški položaj Slovenije in naravni viri

Geostrateški položaj države in naravni viri so danost, na katero ni mogoče vplivati, jo je pa treba čim boljše izkoristiti. Slovenija kot celinska in pomorska država leži na stiku srednjeevropskega, južnoevropskega in sredozemskega geostrateškega ter geopolitičnega prostora, kar ji ponuja politične, gospodarske, družbene, kulturne in druge prednosti ter priložnosti.

Ozemlje Republike Slovenije prečkajo najkrajše kopenske poti, ki zahodno in srednjo Evropo povezujejo z jugovzhodno Evropo in Azijo, ter najkrajše in najugodnejše poti s srednjeevropskih celinskih območij do obale Jadranskega morja in iz vzhodne in jugovzhodne Evrope do Apeninskega polotoka

(Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS, 2010).

V času osamosvojitve je Slovenija v primerjavi s Hrvaško ter Bosno in Hercegovino imela to prednost, da njena geografska oddaljenost v preteklosti ni omogočala naseljevanja Srbov, zato prosrbska struja v Beogradu ni imela nobenih zahtev po slovenskem ozemlju. Lega najsevernejše republike v okviru Jugoslavije je omogočala prednost meje z Avstrijo in Italijo, zato so zvezni organi težje nadzorovali ilegalni uvoz orožja in je bil ta nekoliko lažji.

Slovenija nima večjih naravnih virov, ki bi lahko vplivali na potek in konec osamosvojitve, oziroma je mogoče tudi to dejstvo pripomoglo k nezainteresiranosti za njeno ozemlje.

2.6. Informacijska moč

Boj za informacijsko premoč se je začel že v času Janševih odkritih medijskih napadov na JLA. Z javnim objavljanjem kritik na račun oboroženih sil Jugoslavije in s širjenjem zamisli o demilitarizaciji Slovenije ter pozneje o lastni slovenski vojski je povzročil na eni strani ostre odzive JLA in na drugi nov kritični pogled Slovencev na takratno državno ureditev.

Informacijska »vojna« se je nadaljevala po skupščinskih volitvah v Sloveniji in na Hrvaškem, ko je JLA kot protiukrep v tajnosti že aprila 1990 izdala ukaz za pregled in pozneje premeščanje orožja TO v skladišča JLA. Rezultat ni bil le, da sta dve tretjini slovenskih občin ostali brez orožja, povzročil je tudi nekaj težav oziroma nezaupanja v slovenskem političnem vrhu. Premeščanje orožja je dokončno ustavilo tajno delovanje Manevske strukture narodne zaščite (MSNZ), ki je s pomočjo številnih posameznikov tudi vrnila manjši del že odvzetega orožja.

Sledilo je skrivanje informacij o nabornikih, ki naj bi decembra 1990 dobili poziv za služenje v JLA.

Različne informacije o prvem postroju slovenske vojske v Kočevski Reki, podprte s poročili vojaške protiobveščevalne službe (KOS) o vojaških pripravah na Kočevskem in s pisanjem novinarjev o tujih vojaških inštruktorjih, so imele predvsem močan psihološki učinek na nasprotno stran.

Precejšnje psihološko breme je le nekaj dni pred razglasitvijo samostojnosti povzročilo poročilo slovenskih obveščevalcev o obisku ameriškega zunanjega ministra Jamesa Bakerja v Beogradu, kjer je zvezni premier Ante Marković

napovedal omejen vojaški poseg v Sloveniji. Prepričal ga je, da bo JLA slovenski odpor premagala v dveh urah. Eden izmed generalov je celo omenil, da bo to nova operacija Puščavski vihar. Baker je v pogovorih s predsednikom Kučanom povedal, da ZDA niti kdo drug ne bo priznal samostojne Slovenije (Janša: 1992, 98).

Ob razglasitvi samostojnosti in po začetku napada JLA so v Slovenijo prišli številni novinarji. V tiskovnem centru v Cankarjevem domu jih je odlično obvladoval takratni minister za informiranje Jelko Kacin. Radijski in televizijski prenosi s poročili novinarjev iz Cankarjevega doma so bili bistveni za obveščanje ter razumevanje stanja za slovensko in svetovno javnost. Televizijske, radijske in tiskane novice o prvih pomembnejših uspehih enot TO na blokadah tankovskih kolon, o prvih sestreljenih in poškodovanih helikopterjih JLA ter smrtnih žrtvah in odločni nastopi predstavnikov slovenske politike, ki so jasno pokazali odločenost za popoln upor, so imeli zelo dober vpliv na enotnost Slovencev in moralo enot TO ter slab vpliv na JLA, v kateri se je razblinila slika o operaciji Puščavski vihar in trditvah o Slovencih, ki nikoli niso bili bojovníki. Pri tem se je pojavilo tudi nekaj nerodnosti, kot je bila na primer reportaža slovenskih novinarjev z obiska položajev protizračne obrambe TO na Ljubljanskem gradu.

3. Sklepni del

Za slovensko osamosvojitve so bili neposredno uporabljeni ali so posredno vplivali vsi omenjeni instrumenti nacionalne moči.

Naj najprej izpostavimo instrumenta velikost in kakovost prebivalstva. Relativna majhnost naroda, ki sicer ozko gledano pomeni slabše izhodišče, je najverjetneje v kombinaciji s stereotipom, da Slovenci nikoli niso bili vojaki, pripomogla k podcenjevalnemu nastopu jugoslovanskih oblasti in predvsem k vojaško neustreznemu nastopu JLA ter tako pomembno prispevala k uspešni osamosvojitvi. Kakovost prebivalstva je bila izraz intelektualne in politične elite, razvijajoče se parlamentarne demokracije, razvejanega šolstva, kulture in gospodarske razvitosti ter največje ekonomske moči med vsemi republikami Jugoslavije.

Socialno-kulturna in ideološka moč sta pridobivali iz dveh dejstev, da smo Slovenci skozi zgodovino ohranili jezik ter kulturo in da nas tudi ob grobem zatiranju odlikujeta vztrajnost in ponos, kar je pokazal tudi rezultat plebiscita, ki je v kombinaciji z neomajnim političnim vodstvom pomenil temelj za visoko moralo ter vztrajanje po vnaprej določeni poti do jasnega cilja.

V odločilnih trenutkih je prednost na stran Slovenije obrnila vojaška moč. Ta se sicer ni kazala s številčnostjo in vrhunsko opremljenostjo, temveč z izjemno moralo, podkrepjeno z jasnimi cilji, kar je prineslo nekaj pomembnih vojaških prednosti in zasejalo dvom ter razkol v JLA.

Diplomacija, ki sicer ni imela svoje tradicije, je že pred razglasitvijo samostojnosti poskušala s predlogi konfederacije ali mirne razdružitve, vendar neuspešno, je pa veliko bolj uspešno nastopila po končanih spopadih. Slovenijo je v manj kot letu dni priznalo 30 držav. Maja 1992 je postala 176. članica Združenih narodov in maja 1993 je bila sprejeta v Svet Evrope.

K blažitvi vojaških in diplomatskih prizadevanj je nekoliko prispeval tudi geostrateški položaj Slovenije, in sicer je kot najsevernejša in narodno zelo homogena republika nezanimiva glede naravnih virov, kar predvsem prosrbski struji ni dalo nobenih vzvodov za ozemeljske zahteve.

Informacijska moč oziroma nemoč se je pokazala že na najnižji ravni enot TO, ki skoraj niso imele ustreznih radijskih sredstev za komunikacijo na taktični ravni, kar je bilo deloma nadomeščeno s sodelovanjem s policijo in ilegalnim uvozom. Komunikacijsko vojno v tiskovnem centru v Cankarjevem domu je skupaj s političnim vodstvom dobil takratni minister za informiranje Jelko Kacin (Starič, 2011).

Slovenija je s potjo osamosvajanja primer, ki kaže na to, da sta majhnost in šibkost lahko nadomeščeni z bistroumnostjo, pri čemer pa ne smemo prezreti »ugodnosti trenutka« v Evropi. S tem mislimo na čas izginjanja socialističnih režimov.

4. Viri in literatura

- Balkovec, Bojan, Jugoslavija v času, zbornik, Ljubljana, 2009.
- DZ – Razglasitev plebiscita 1990, <https://www.dzrs.si/wps/portal/Home/ODrzavnemZboru/Umetnost/RazstavaRazglasitevPlebiscita>, 29. 10. 2017.
- Janša, Janez, Premiki, Ljubljana, 1992.
- Kotnik, Igor, Upravljanje instrumentov nacionalne moči, Sodobni vojaški izzivi 2012/14-3.
- Mikeln, Miloš, in drugi, Slovenija 1990, Ljubljana, 1991.
- Mikulič, Albin, Vojna za Slovenijo 1991, Vojaški muzej SV, 2006.
- Pesek, Rosvita, Osamosvojitve Slovenije, Ljubljana, 2007.
- Starič, Tanja, Ko je bila Ljubljana center sveta.

- <http://www.rtv slo.si/osamosvojit ev/novica/184>, 26. 10. 2017.
- Vidmajer, Saša, Zgodovina diplomacije Slovencev se ne zač enja leta 1991, intervju z zgodovinarjem Andrejem Rahtenom, Delo, 2011. <http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/zgodovina-diplomacije-slovencev-se-ne-zac enja-leta-199129>, 26. 10. 2017.